

Takáts Péter

A helyi pénzről és a gazdaság etikai kérdéseiről

2011. november 24-én a Pannon Egyetem MFTK Társadalomtudományok és Nemzetközi Tanulmányok Intézet, valamint az Egyetemi Könyvtár és Levéltár „Kutatóműhelyek és emberi profilok” című előadásorozat rendezvényén elhangzott előadás anyaga.

Az emberiség sok-sok ezer éven keresztül meg volt elégedve azzal a pénzzel, amit az éppen aktuális uralkodó, fejedelem vagy bank kibocsátott és senkinek sem jutott az eszébe „helyi pénzt” vagy pénzhelyettesítőt kibocsátani, vagy ilyen megoldásokon gondolkodni. Mégis a XX. században valami megváltozott, mert futótűzként terjednek a helyi és közösségi pénzek. Terjednek még akkor is, ha erről a TV vagy a main-stream média nem tudósít, aminek hatására az ember úgy érezheti, hogy ezen a területen nem sok történik. Ráadásul, ha szakmai anyagokat vesz a kezébe az ember, pl. az MNB vagy a PSZÁF anyagait, elemzéseit olvassa, akkor azokban úgy írnak ezekről a kezdeményezésekről, mintha jelentéktelen és hatástalan lenne az egész, csupán nyűg a kibocsátóknak és a környezetüknek egyaránt.

Valami megváltozott az emberekben, mert az 50-es évek végén, a 60-as évek elején elindult egy folyamat, melynek következtében az emberek egyre jobban érzékenyvé váltak az élet összefüggéseire, az élet céljára és értelmére. Ez pedig megállíthatatlanul vezetett el oda, hogy mára az emberek már nem csak a kisebb közösségük ügyeit ismerik, hanem a világ és az egész világgazdaság ügyeit is kezdik megérteni és átlátni. A mai ember sokkal tudatosabb a gazdasági és pénzügyi kérdésekben, mint az 50-es évek emberei voltak és nem csak ismeretei vannak, hanem határozott véleménye is van ezekről a dolgokról.

Mit tapasztalnak ma az emberek a gazdaságban és a pénzügyekben? Nos, az első és mindenki számára teljesen nyilvánvaló dolog az, hogy ez a rendszer beteg és már nem képes a legelemibb feladatai ellátására sem. Ezen kívül ma az emberek felismerik azt is, hogy ez a gazdasági és a pénzügyi rendszer azon túl, hogy nem képes eredeti feladatának megfelelni és már messze nem az embert és az ember igényeinek kielégítését szolgálja, hanem valami öncélt. Ez egy hosszú folyamat eredménye volt, ami valamikor több száz évvel ez előtt kezdődött. Már Francesco Petrarca ([1304.](#) –[1374](#)) idejében is megjelent valami ebből az új minőségből, ugyanis egyik levelében ezt írja: *“a közösségek felbomlása egyre előrehaladottabb állapotba került és a szabad emberek olyan új versenyt kezdenek kialakítani, ami eddig nem volt ismert. Új, jellegzetes vonása jelent meg a kornak: a pénz éhsége. A pénz létrehozta a vagyon emberét és ettől kezdve a pénz nem az ember eszköze többé, hanem az ember válik a pénz szolgájává.”* Ez a szolgaság azonban teljes valójában csak a XX. századra tudott teljesen kibontakozni.

Vagyis ma egy beteg gazdasággal és egy öncélú pénzrendszerrel van dolgunk, ami nem nagyon változik, miközben nagy tudású és bölcs emberek keresik a megoldást. Ezért, most ezzel az alapvető és fontos kérdéssel szeretnék foglalkozni és erre a talányra az én válaszomat megadni. Ez lenne előadásom etikai része.

A közgazdaságtan és a materialista megismerés viszonya

Azt hiszem, hogy senki sincs közöttünk, sőt a világban sincs olyan józan ember, aki ne ismerné el azt a hatalmas fejlődést és óriási felfedezéseket, amiket az elmúlt évszázadokban a materialista tudomány hozott az emberiségnek. Az ember mélyen belemerült az anyagba és ennek az útnak a során minden kis részletében megismerte azt. Mára már szinte mindent tudunk az anyagról és annak mélységeiről és hatására egy nagyon jellegzetes és általánosságban használt kutatási, megismerési módszer alakult ki és terjedt el a világban. Ennek egyik lényeges eleme, hogy az anyagot, azaz egy élettelen világ törvényszerűségeit kutatja, és amikor az ember az őt körülvevő anyagi világot akarja megismerni, akkor azt külső szemlélőként teszi. A ma használt tudományos ismereteink és fogalmaink így ehhez a két tényhez igazodnak.

Azt hiszem, nem kell különösen magyaráznom azt, hogy ezek a megismerési és kutatási módszerek egyáltalán nem alkalmasak arra, hogy egy olyan világot vagy folyamatot is megismerjen általuk az ember, ami élő. Nem véletlen, hogy ma még elég hadilábon állunk az élet és az élő megismerésével. Ennek oka éppen az, hogy egy élő folyamat, ráadásul egy olyan, amiben az ember benne áll, mert része annak a folyamatban, az egészen más törvényszerűségek alapján működik, mint a halott anyagi világ.

Ebben a tudományos megismerési környezetben a közgazdaságtan meglehetősen nehéz helyzetben volt és van. Neki ugyanis nem az anyagi világot kellett kutatnia, hanem az emberi társadalom mindenkori működését kell vizsgálnia. A kutatók pedig csak az anyagi világ összefüggései alapján tudtak gondolkozni és csak az intellektuális megismerés számára felismerhető folyamatokat és tényeket tudták vizsgálni. Így aztán jogos az a kérdés, hogy azok az összefüggések, melyeket felismertek, mennyire felelnek meg a valóságnak? Nos, az én személyes véleményem az, hogy bizony elég felületesen és nagyon kevésbé. Azt ma már pontosan tudjuk, hogy az emberi társadalom nem anyagi világ, hanem egy ember által teremtett világ, így az ember tulajdonságaival rendelkezik. (A rendszerelmélet azon összefüggése alapján, mely szerint az ember által alkotott rendszerek, az ember tulajdonságaival rendelkeznek.) Így a gazdasági és pénzügyi világ számos tulajdonságában eltér az anyagi világtól, mert ezek olyan rendszerek, melyben

1. a folyamatokban, melyeket meg kívánunk ismerni, az ember benne áll, azoknak része, tehát belülről és nem kívülről kell megismerni,
2. a gazdaság egy élő rendszer, egy állandóan változó, kavargó, áramló élő rendszer,
3. melyet spirituális összefüggések működtetnek, azáltal, hogy az ember gondolkodásával és szellemi képességeivel állandóan hat rá, befolyásolja azt.

Így azok a folyamatok, melyek a gazdaságban és a pénzügyekben valóban működnek az intellektuális megismerés számára rejtve maradnak. Ebből pedig azt láthatjuk, hogy a gazdasági és pénzügyi folyamatok az anyag megismerésére alkalmas törvényekkel nem írhatók le! Helyes megismerésükre és leírásukra gondolkodásunknak egy olyan új módjára lenne szükség, mely kellően rugalmas és alakítható arra, hogy képes legyen élő, és az ember szellemi tevékenységétől áthatott rendszerek működését is megismerni.

A közgazdaságtan számára azonban nem létezett más megközelítés, nem volt más lehetőségük, mint az intellektuális, materialista gondolkodási modell alapján a felszínen mutatkozó jelenségekből levezetni az egész működésére vonatkozó összefüggéseket. A mélyben rejtőző valódi okokat is tartalmazó élő és spirituális összefüggések viszont az

intellektuális gondolkodás számára soha nem lesznek láthatóak! Így aztán az irodákban és szobákban kigondolt törvényeket próbálták meg az életre ráhúzni. Úgy működtek, mint az egyszeri orvos, aki azt hiszi, hogy a kényszerzubbony meggyógyítja a beteget. Persze, amikor kiderült, hogy nem működik, akkor mivel továbbra sem voltak képesek a mélyre hatolni, újabb törvény gondoltak ki és azt húzták rá az életre, vagyis egyszerűen átszabták a kényszerzubbonyt. Ez pedig élet ellenes, mert az életet megismerni kell és nem intellektuális szabályok közé zárni. A folyamat pedig elvezetett oda, ahol most vagyunk: egy beteg és az ember szolgálatra alkalmatlan gazdasági és pénzügyi rendszerhez, ami, miután szolgájává teszi az embert, szépen maga alá temeti az egész világot.

Valami azt láthatjuk, hogy miközben ebben a gondolkodási és megismerési modellben a fizika, a kémia, stb. csodálatos eredményei megszülettek az élettelen anyagról, addig a közgazdaságtan is ezekkel az megismerési módszerekkel igyekezett megmagyarázni valamit, ami azonban élő és spirituális. Ezt pedig így sem megérteni, sem megismerni nem lehet soha. Ezért folyamatosan egy beteg rendszert tartottak fenn, és erről magyarázták, hogy az nem is beteg, hanem egészséges. Eközben pedig egyre nyilvánvalóbbá kezdett válni - még a tudós közgazdászok számára is - hogy itt valami nem kerek, ez így nem mehet tovább.

Ekkor a tudósok ahhoz a módszerhez nyúltak, amit a történelemben az egyház vagy a kommunisták már többször kipróbáltak és mindig jól működött. Ha valami nem állja ki a gyakorlat próbáját, mert nyilvánvalóan téves és hamis, de közben valakiknek mégis érdeke fűződik ahhoz, hogy ez a beteg helyzet fennmaradjon, akkor dogmát kell csinálni belőle. Ennek nyomán mára a közgazdaságtan a dogmák széles gyűjteményévé vált. Annyira, hogy ezeket a magukat alternatívnak nevező közgazdászok sem merik megkérdőjelezni. Az ilyen dogmák pl. a munkaerő = áru, a kamatos kamat, a semmiből teremtett pénz után járó kamat, a pénznek nincsen szaga, vagy az örökös növekedés kényszere, hogy csak néhányat említsek. Ezekről ma senki és sehol nem beszél, ezeket ma nem lehet megkérdőjelezni, pedig éppen ezek között rejlik a válság és a beteg működés minden oka és lényege. Az ezeket szajkózó megoldások azonban azt mutatják, hogy a közgazdaságtan a mai napig nem volt képes kilépni ebből a bűvös körből és továbbra is egy intellektuálisan kiagyalt világ képét igyekszik ráerőltetni a világra.

Miközben ezzel rengeteg kárt okoznak a világnak és az embereknek, sokan, a hatalmi struktúra bizonyos pontjain felfedezték, hogy a beteg működés nagy hasznot tud biztosítani kevesek számára. Ennek a beteg rendszernek a haszonélvezői ugyanis általa vagyonhoz és hatalomhoz jutottak. Ezeket az embereket, ezeket az érdekeket a közgazdászok bizonyos körei aztán sajnos ki is szolgálják és a helyzet fennmaradását biztosító elméletekkel állnak elő, és ennek a beteg gondolkodásnak a fenntartása érdekében mindent megtettek és megtesznek. A közgazdaságtan így a hatalom és a pénz kiszolgálója lett és amikor valaki szembe akar szegülni a dogmákkal, akkor azt azonnal kiközösítik és kizárják a „bőség kosara” mellől. Sem publikálás, sem katedra, sem munka nem jut az ellenszegülőknek. Ma már csak azok tudnak a gazdaságról és a pénzügyekről egészen más alapokon állva gondolkodni, akiket nem zavar, ha nem jutnak szakmai elismeréshez, akiket az emberek és a közösségek jóléte és nem a hatalomhoz való közelség motivál.

Persze ezzel nem akarom azt mondani, hogy minden közgazdász rossz ember lenne. Távol álljon tőlem ez a gondolat, de azt fel kell ismerni, hogy számtalan megtévesztett ember lett közgazdász és mivel az egyetemen ezeket a dogmákat tanulta meg igazságként és azt, hogy a dogmákkal nem szabad vitatkozni, ezért ma együtt és egyhangúan védik ezt a beteg rendszert és annak minden torzulását és azt nevezik egészségesnek, ami szemmel láthatóan beteg.

Egy ilyen folyamat eredményeként alakulhatott ki a XXI. század elejére az az érdekes helyzet, hogy a pénzügyi piacoknak és a bankoknak nemcsak sikerült megszerezniük a hatalmat, de ennek nyomán sikerült elérniük azt is, hogy a demokrácia legyen az a kitűnő és hatékony eszköz, aminek segítségével lehetőségük nyílik egyéni érdekeik megvalósítására, pontosabban fogalmazva: az emberiség szinte egészének kizsákmányolására.

A demokrácia továbbfejlesztése

Talán sokak számára meglepő állítás, hogy a demokráciát tovább kellene fejleszteni, mert általában hajlamosak vagyunk azt gondolni, hogy ma minden rendben van. Sőt, hogy a pénzemberek és a hatalom ellene van a mi demokráciánknak, szemben állnak azzal. De ez véleményem szerint egy óriási tévedés, mert a XX. század végére, a XXI. század elejére éppen az ellenkezője igaz ennek az állításnak. A pénztőke és a pénzemberek nemcsak, hogy nem ellenségei, hanem éppen a tudatosan támogatói ezeknek a demokratikusnak nevezett rendszereknek. Ma éppen hogy ők irányítják ezeket. Ma már egyre inkább nyilvánvaló, hogy a képviselői demokrácia csak a felszínt adja, azt a felszínt, ami mögé el tudják rejteni a valóságot: az emberek kizsákmányolását.

Egyben meg is találták benne az önvédelem legjobb eszközét a társadalom és a tömegek ellenállásával szemben. A kisemberek, a civilek azt hiszik, hogy azáltal, hogy 4 évente elmennek szavazni, a megválasztott politikusok az ő érdekeiket képviselik majd, a parlament az ő érdekükben hozza a törvényeket. E mögött az álca mögött pedig jól el lehet rejteni, hogy az események és a törvények mögött valójában milyen csoportok vagy csoportérdekek állnak. A kisemberek ezt nem látják, nekik csak a színjáték jut, és többnyire belemerülnek abba a cirkuszba, amit ez a rendszer nyújt a számukra. Amit napjainkban látunk, számos kutató és szakember egybehangzó véleménye szerint, egy nagyobb terv része, amivel a pénzhatalom megpróbálja törbe csalni az egész civilizált világot, úgy, hogy közben az emberek semmit se vegyenek észre.

Persze ennek a célnak az elérése érdekében, vagyis hogy a pénzügyi és banki elit egy kis része - a demokrácia leple alatt - képes legyen kizsákmányolni az egész világot, és az embereket a pénz rabszolgájává tenni, számos dologra szükség volt. Így többek között szükség volt egy a pénzvilággal együttműködő és azzal teljesen összefonódott politikai elit, akik aztán a pénzpiacok és a bankok minden igényét kielégítik, függetlenül attól, hogy az miként is hat az állampolgárokra és azok jólétére. Szükség volt egy - a pénzvilág befolyása és irányítása alatt álló - sajtó és média birodalom kialakulására is, mely a való világot egy virtuális valósággal helyettesíti. Egy „virtuális valóságot” teremt, melyben az embereket kulturális és gazdasági hazugságok áradatával öntik el és ezzel igyekeznek megakadályozni azt, hogy az emberek meglássák a valóságot. A fátyolnak nem szabad fellebbennie, a valóságnak nem szabad kitudódnia! Ez az oka annak, hogy ma az emberek a média által árasztott hazugságözönt gondolják valóságnak. Sőt, ha a valóság mégis beszivárog az életükbe, akkor azt nem hiszik el még saját szemüknek sem.

Pedig ez a folyamat, ill. ennek a végjátéka itt a szemünk előtt és a mi életünkben indult el, amikor 1973-ban a közgazdászok és a velük együttműködő politikusok fontos lépésre szánták el magukat. Eldöntötték, hogy megszüntetik a Bretton Woods-i Egyezményben, még 1944-ben rögzített kötelezettséget. Ebben az USA kormánya azt vállalta, hogy 36 USD-t minden esetben 1 Uncia aranyra köteles beváltani. A fenn jelzett folyamat során az amerikai kormány 1971-ben felmondta ezt a kötelezettséget és 1973-ban végleg hatályon kívül helyezte.

Erre a lépésre igen nagy szükség volt, mert ez volt a fenn körülírt hatalmi tervek megvalósításának egyetlen lehetséges útja. A nyugati közgazdászokra már jó ideje nagy nyomás nehezedett, hogy keressenek olyan megoldásokat, melyben lehetőség nyílik a tőkejövedelmek állandó növelésére. Ezt az igényt ők természetesen ki is akarták szolgálni és arra jutottak, hogy a tőkés gazdagságát egy olyan rendszerrel lehet tovább növelni, melyben a pénzmennyiség növelése előtt nincsenek akadályok. Ezért az arany standardként ismert rendszer megszüntetését javasolták, ami ezt az igényt ki tudta szolgálni. A aranyra váltás megszüntetésével a világban addig – az arany fedezet által – korlátozott mértékben jelen lévő pénzmennyiség növelése elől ezzel minden akadályt eltüntettek. Ebben az új rendszerben a nyugati tőke és bankrendszer számára megnyílt a korlátlan pénzteremtés lehetősége. Pénzteremtés szó szerint, ugyanis ez az új rendszer a semmiből teremti a pénzt és pontosan úgy kér kamatot utána, mintha az valami valódi értéket képviselne.

Azt persze tudták, hogy ez a korlátlan pénzteremtés inflációt fog okozni, amiben aztán a felesleges pénz eltűnik, ezért kerestek egy olyan mechanizmust, amivel ezt el lehet kerülni. Azt találták ki, hogy a pénzteremtéssel együtt és lehetőleg azonos mértékben növelni kell az ipari termelés mértékét. Ekkor jelent meg a rák a gazdaságban, mert ez az elmélet ültette el a rákos sejteket a gazdasági és pénzügyi életben, azáltal, hogy egy olyan növekedési kényszert hozott a gazdaságba, melynek minden káros hatását mi magunk is megtapasztaljuk. Mégis, minden kár és probléma ellenére a mai napig ezt, mint a kapitalizmus természetes részét próbálják bemutatni és olyan dogmává tették, amit az emberek fejéből szinte lehetetlen kiverni. Miközben ez a gazdaságra és az egész világra rákényszerített növekedés csak azért szükséges, hogy a tőkejövedelmek állandó emelkedése biztosítva legyen. Ennek a történetnek semmi köze sincsen egy egészségesen működő gazdaság egyetlen alapelvehez sem.

Annak érdekében, hogy a munkavállalók elégedetlenségét is kezeljék, az egészet leöntötték egy kis sziruppal, a jóléti társadalom meséjével, és a hatalmas ütemben növekedő tőke jövedelmekből egy keveset a dolgozók is kaphatnak valamennyit, amiből a munkabérek emelése megvalósulhatott. Ha most ebbe jobban belegondolunk, akkor ennek az igen trükkös megoldásnak bevezetésével mindössze annyi történt, hogy a tőketulajdonosok és a munkavállalók közötti korábbi állandó ellentétet egyszerűen lecserélték a jóléti társadalom meséjével. Ez azonban ma már jól látható módon nem a helyes megoldás volt. Az elmúlt évtizedekben nem történt más, mint egy a szakemberek által jól ismert probléma megoldásának egyszerű elnapolása és a beteg helyzet néhány ember általi kihasználása, hatalmi és gazdasági céljaik elérésére. A bevezető részben már elmondtam, hogy a modern közgazdaságtan gondolkodásmódja nem alkalmas a probléma megoldására, csak arra, hogy a megoldás kényszerét elodázza, és látszatmegoldásokat adjon. Ezzel pedig a gazdaságot és a társadalmat még betegébbé tette, miközben persze egyes emberek gazdagsága végtelenül nagy lett.

Ez a csodálatosan és hihetetlen ravaszsággal kialakított rendszer ma úgy működik, mint egy „virtuális lencse”, amit az emberek többsége a szeme előtt hord és hatására már nem képes többé a való világot érzékelni, csak a virtuális, hazug világot látja, azt gondolja valódinak. Ma egyre többen már csak ezeken az előtét lencséken keresztül képesek nézni a világot és az abban zajló eseményeket. Így történhet aztán meg, hogy a világméretű hazugságokat nem vesszük észre, a demokráciának álcázott kizsákmányolást nem látjuk meg, hamis és hazug értékrendszereket vallunk és sorolhatnám azt a sok-sok dolgot, amit ez az illúzió okoz a világban.

Miközben úgy gondolom, hogy ma az ember legfontosabb feladata átlátni ezen a hazug illúzió és meglátni azt a valóságot, ami a világban valójában történik, felmerül bennem a

kérdés, hogy mennyire nevezhető etikusnak ez a folyamat. Mindaz, ami a gazdaságban és a pénzpiacokon történik, megfelel-e azoknak az etikai normáknak, melyekről az egyetemeken tanítanak, és melyeket a mai emberek vallanak? Szerencsére egyre többen vannak és egyre többen értik meg azt az üzenetet, amit az eddig leírtak hordoznak számunkra. Egyrészt belátják, hogy az etikai normákkal és azok betartásával nagy baj van, másrészt felismerik, hogy a demokratikus kormányokra nem számíthatnak. A tudatosuló és az összefüggéseket egyre jobban felismerő emberek számára teljesen nyilvánvalóvá vált, hogy amit a központi hatalom, azaz a pénzvilággal összefonódott politika elrontott, azt már csak nélkülük, azaz a helyi közösségek szintjén lehet megoldani. Ezért a legésszerűbb kis közösségek vagy régiók szintjén tenni és cselekedni, csak ezek az intézkedések tudnak megoldást adni. Ezt tették azok a közösségek is, ahol az emberek úgy határoztak, hogy kilépnek ebből a beteg és hatalmi játékokkal terhelt gazdasági és pénzügyi rendszerből, egy saját pénz megteremtése által.

Védekezés a várható problémák és veszélyek ellen

A védekezésnek többféle módja is lehet, de alapja minden esetben az, hogy képesek vagyunk-e a régi berögződéseket megkérdőjelezni. Mert ha igen, akkor létrehozhatunk egy olyan új rendszert, melyben a régi és az új, a globális és a helyi egymással harmóniában van. Azt a rendszert, ami ezt a harmóniát biztosítani képes duális pénzrendszernek nevezik és ebben a nemzeti pénz mellett egy regionális pénzhelyettesítő eszköz, így egy helyi vagy közösségi pénz is fontos szerepet játszik. Ez persze nem egy csodaszer, de jelen pillanatban a leghatékonyabb védekezés korunk fenn már felsorolt lényegi problémái: a demokrácia megszűnése, a recesszió, a munkanélküliség, a közösség széthullása, a környezet romlása és a szociális szolgáltatások végzetes lecsökkentése ellen.

A duális pénzrendszerek által létrehozott harmóniából olyan gazdasági mozgató erők fakadnak, melyek az azt bevezető térség gazdasági fellendülését hozzák. Egyben ezt tekinthetjük a legjobb védekezésnek a gazdasági és pénzügyi rendszer összeomlásából keletkező veszélyekkel szemben. Fontos leszögezni, hogy a duális pénzrendszerek alkalmazása és helyi/közösségi pénzek bevezetése és ezek jelen időszakban tapasztalható népszerűsége nem csak egy pillanatnyi divat, amely majd eltűnik, ha a világgazdaság újra erőre kap, hanem ennél egy sokkal komolyabb és összetettebb dolog.

Ma nem csak a rendszerekkel kapcsolatba került emberek számára egyértelmű, hanem már számos szakember is elismeri, hogy a duális pénzrendszer és a helyi/közösségi pénz bevezetése közvetlenül kihat az emberi viselkedési formákat befolyásoló három alaptényezőre: az erkölcsi érzékre és értékekre, a közösségi kényszerítő mechanizmusokra és a gazdasági érdekekre, és ezért nem csak gazdasági területen hoz változást és fellendülést, hanem kihat a közösség működésére is. A helyi és közösségi pénzek hálózata ráadásul mentőöv lehet a globális pénzrendszerek felborulása esetén.

A helyi/közösségi pénz is a pénzhelyettesítő eszközök közé tartozik. Ahhoz hogy ezt a fogalmat megértsük és lássuk működését, ill. azt, hogy hogyan fejti ki hatását, röviden foglalkozni kell a pénz kérdésével is. Erről ugyanis, bármennyire is központi szerepet játszik életünkben, mégis igen keveset tudunk. A pénz fogalmát leggyakrabban a pénz funkciói felől közelítik meg, és innen nézve a pénznek négy funkcióját különböztetjük meg, és ezeket a pénz technikai funkcióinak nevezhetjük:

1. *Értékmérő és fizetési eszköz* — Ez a kettő a pénz két alapvető funkciója. A pénz ugyanis egyrészt értékmérőként funkcionál, azaz a leghatékonyabban segít az embernek abban,

hogy az áruforgalomban a különböző termékek és szolgáltatások cserélni tudjanak, másrészt fizetési eszközként is szolgál, mert ez az az eszköz, amely a fizetéskor gazdát cserél.

2. *Értéktörzés* — A pénz az alapfunkciókon túlmenően, lehetővé teszi azt is, hogy tulajdonosa a nála lévő pénzt felhalmozva megtakarításokat hozzon létre. A pénz, mint az értékmegőrzés eszköze, vagyis mint felhalmozási eszköz, a vagyontartás egyik formája lehet.
3. *A spekuláció eszköze* — Ez a piaci pénznek egy viszonylag új funkciója, ami a XX. század második felében lett általános és uralkodó, hiszen az ezredfordulón a pénzmozgás 95 százaléka már csak spekuláció volt, és alig 5 százaléka mögött volt tényleges áruforgalom vagy szolgáltatás. Ez a folyamat vezetett egyébként az egyensúly felborulásához és a gazdasági és pénzügyi válsághoz. (Itt csak mellékesen teszem fel a kérdést: etikus az, hogy az emberi igények kielégítésre létrejött gazdaság és annak eszköze a pénz, egy ilyen spekuláció áramlat része?)

Ezt az évek során annyira megszoktuk, annyira belénk verték, hogy ma már ezeket tekintjük természetesnek. Elég, ha a naponta rendszeresen bemondott tőzsdei hírekre gondolunk, ami a spekulációt napjaink természetes és szükséges részének mutatja be. Eközben sajnos elfelejtjük, hogy valójában a pénznek csak a két alapvető funkcióját kell ellátnia ahhoz, hogy a pénzrendszer egészségesen működjön és hatékony legyen! Ahhoz ugyanis, hogy egy pénzrendszer hatékony legyen és szerepét a gazdaságban betöltse, elegendő lenne, ha a pénz értékmérő és fizetőeszköz funkcióját tölti be.

Ebből következik, hogy az a pénzrendszer, amely elriasztaná vagy visszatartaná az embereket a pénzben való értéktörzéstől és a spekulatív felhasználásától, melyben a pénz csak a két alapvető funkcióját látná el, az is képes lenne egy egészségesen működő gazdasági rendszer fenntartására.

Hogyan lehet egy pénzrendszerben az értéktörzési és spekulatív funkciókat kiküszöbölni? A tapasztalatok alapján viszonylag egyszerűen. Amennyiben egy olyan mechanizmust építünk be ebbe a pénzrendszerbe, melyben a pénz öregszik, vagyis értéke az idő múlásával egy meghatározott rendszer szerint csökken, akkor a kívánt célt már el is értük. Ez az úgynevezett öregedő pénz, melynek többféle változatát ismerjük a világban, ebben az, aki a pénzt visszatartja, ahelyett, hogy kamatot kapna, kamatot kell fizessen. Ezen kamat vagy díj beszedésének szokásos módja a pecsételés, ami a mai modem időkben, a számítógépek, és az elektronikus bankkártyák korában ennél sokkal könnyebben és egyszerűbben is kivitelezhető.

A helyi/közösségi pénzek a pénzhelyettesítők közé tartoznak. Ezekből is kétféle van, a pénz kétféle funkciójának megfelelően. Ugyanis a pénznek a technikai funkciói mellett van egy másik funkciója is, amit a közgazdaságtan a pénz gazdasági szabályozó funkcióiból vezet le és közgazdasági funkcióknak nevez. Ezen gondolatmenet alapján a pénzhelyettesítőket is kétfelé bonthatjuk: a technikai pénzhelyettesítőkre és a közgazdasági pénzhelyettesítőkre.

A technikai pénzhelyettesítők a pénz hagyományos forgalmi eszköz funkcióját kívánják helyettesíteni, javítani, és a többi technikai funkció ellátására nem vállalkoznak. A technikai pénzhelyettesítők általában úgy jönnek létre, hogy a pénz helyettesítőnek megfelelő pénzüsszeget a pénzhelyettesítő kibocsátója a kibocsátáskor megkapja, és a pénzhelyettesítőnek megfelelő nemzeti pénz vagy bankjegy valahol letétben van. Amíg a pénzhelyettesítő forgalomban van, a kibocsátó az összeget befektetheti, a pénz így bekerül a pénzügyi közvetítő rendszerbe. Miután az áru vagy szolgáltatás vásárlója fizetett, az eladó

minden tranzakció után a pénzhelyettesítőt készpénzre (általában bankszámlapénzre) válthatja vagy váltja.

Egyes fajtájuknál arra is lehetőség van, hogy a pénzhelyettesítő birtokosa a pénzhelyettesítőt visszaváltsa készpénzre. Hitelt ebben a technikai pénzhelyettesítőben általában nem nyújtanak, egyedüli kivétel a hitelkártya. A technikai pénzhelyettesítők közgazdaságilag inkább semlegesek, leszámítva azt a hatást, hogy általuk nincs pénzkiáramlás a régióból vagy a térségből. A legismertebb technikai pénzhelyettesítők, melyeket rendszeresen használunk a pontgyűjtő kártyák, étkezési utalványok, üdülési csekkek, az egészségkártya, a mobiltelefonnal történő fizetés, a parkolás fizetés mobillal, stb.

A közgazdasági pénzhelyettesítőkkel a pénz gazdasági szabályozó funkcióját kívánják javítani és elsősorban egy-egy térségben, vagy régióban szándékoznak serkenteni a gazdasági aktivitást. Ennek egyes fajtái hiteltermeléssel jönnek létre, mások növelik a pénz forgási sebességét. Duális pénzrendszerben a használatuk a nemzeti pénzzel párhuzamosan történik, miközben az értékmérő funkciót a hagyományos pénz látja el. A pénzteremtésre a pénzhelyettesítők – nevükből fakadóan is – általában nem alkalmasak, mert nem teremtik a pénzt, csak helyettesítik azt. Kivételt képez ez alól az, amikor a pénzhelyettesítőt hitelkártya rendszerrel kombináljuk, mert ha hitelkártyával vásárolunk, hitelkeretünk terhére pénzt teremtünk. A közgazdasági pénzhelyettesítők egyes fajtái is hiteltermeléssel jönnek létre, tehát a pénzteremtéshez hasonlóan tudják növelni a gazdasági aktivitást.

A fentiek alapján nyilvánvaló, hogy a helyi/közösségi pénz egy pénzhelyettesítő eszköz. Azt, hogy helyi vagy közösségi pénzről beszélünk bevezetésének módja dönti el. A helyi pénzt ugyanis egy vállalkozás bocsátja ki és így hasznait is az élvezi, míg a közösségi pénz egy közösség által kerül kibocsátásra és így a pénz a közösség tulajdona, és a kibocsátás minden haszna is a közösségé. A helyi/közösségi pénz kizárólag a pénz két alapvető technikai funkcióját látja el, vagyis csak általános értékmérő és csereeszköz. Ezzel elriasztja a felhalmozást és a spekulációt, aminek legegyszerűbb módja az előzőekben már bemutatott „értékvesztő” vagy negatív kamatozású pénz.

A helyi/közösségi pénz létrehozásának két hatása van: egyrészt gazdaságélénkítő és munkahelyteremtő, másrészt közösségformáló hatása. A helyi/közösségi pénz mindkettő javításának és erősítésének az egyik leghatékonyabb eszköze.

A helyi/közösségi pénz gazdaság élénkítő hatása elsősorban abban mutatkozik meg, hogy az emberek igyekeznek először ezeket a „bankjegyeket” kiadni, még akkor is ha értékvesztés nincs és csak ha már elfogyott a pénzhelyettesítőjük, akkor nyúlnak a nemzeti pénzükhöz. Ez egy olyan pszichológiai törvény, ami eddig minden esetben kiválóan működött és ebből következik, hogy a helyi/közösségi pénzek jóval többször cserélnek gazdát, ezáltal jóval gyorsabban forognak, mint a nemzeti pénz. A helyi/közösségi pénzek megnövekedett körforgási sebességével arányosan növekszik a helyi vásárlóerő és ez közvetlenül vezet a helyi gazdaság fellendüléséhez és megerősödéséhez. Mivel ez a pénz, mint helyi pénzhelyettesítő eszköz nem hagyja el a megyét vagy a térséget – hiszen máshol nem fizetőeszköz és nincsenek elfogadó helyei – használatával nincs pénzkiáramlás a térségből, ami egyenesen vezet a régióbeli gazdaság erősödéséhez és a térség gazdasági függetlenségének növekedéséhez.

Az eddig tapasztalatok szerint a pénzhelyettesítőknek a nagy gazdasági válságok alatt, illetve után volt reneszánszuk. A válságok alatt ugyanis az áruk és szolgáltatások iránti potenciális kereslet fennáll, sőt többnyire még a kínálat is jelen van, a csere azonban pénz hiányában nem tud létrejönni. Klasszikus gazdasági válságok alatt, mint amilyen éppen most van a világban,

és aminél jóval nagyobb fenyeget minket, nemcsak a pénz mennyisége csökken a bankok óvatossága és tartalékképzése miatt, hanem csökken a pénz forgási sebessége is. Magyarországon ma egyes adatok szerint, a forgalomban lévő forint mennyisége a válság miatt és alatt majdnem az 1/3-ával csökkent, ami jól mutatja a beteg állapotot.

A pénzhelyettesítők közösségépítő hatása abban mutatkozik meg, hogy a helyi/közösségi pénz bevezetése és használata közben a közösség tagjai a korábbi helyzettel szemben most sokkal gyakrabban kerülnek kapcsolatba egymással, és ez a szorosabb emberi kapcsolat segít felismerni az egymástól való kölcsönös függést és kötődést. Ez a tapasztalatok szerint mindig és mindenhol erősíti a közösségi szellemet, és egy ilyen emberi találkozásokra épülő helyzet automatikusan megalapozza azt is, hogy a közösség tagjai sokkal jobban azonosulnak a közös célokkal. A közösségépítő hatások közé tartozik az is, hogy a helyi polgárokat a szeretet-központú viselkedésre ösztönzi, sőt az embereket fokozatosan leszoktatja a felesleges fogyasztásokról vagy presztízs-vásárlásokról. A helyi/közösségi pénz új értékrend születését pártolja, amely egyébként szintén elősegíti az önellátást, az öngondoskodást és a közösségen belüli kölcsönös figyelmet és egymás támogatását.

Egy másik közösségépítő hatása abban van, hogy egyetlen helyi/közösségi pénz sem létezhet bizalom nélkül. Mert míg a nemzeti pénzt a törvény garantálja, és elfogadását kötelezően előírja, addig a helyi/közösségi pénz sikerének kulcsa a bizalom. Bizalom a szomszédunkban, az egész közösségben, és persze a közösség vezetőiben. Amennyiben ez a bizalom él a közösségben, akkor a közösség valamennyi tagja helyi/közösségi a helyi/közösségi pénz motivált terjesztőjévé válik. Ha a bizalom hiányos vagy gyenge, akkor a kezdeményezés elhal, ahogyan azt számos jelenleg is működő hasonló rendszer szervezői tapasztalhatták. Amikor az idő múlásával a terjesztési kedv és a motiváltság erősen csökkenni kezd, akkor a bizalom gyengülése van a háttérben.

Ha ezt nem sikerül kijavítani, akkor a kezdeményezés egyszerűen elhal. Ebben az esetben a bizalom hiánya miatt a rendszer több tagja nem érdekelt abban, hogy aktívan részt vegyen a rendszer életében és újabb és még több résztvevőt szervezzen be. Ezekben az esetekben a közösség tagjai csak használják és megtartják a helyi/közösségi pénzt mindaddig, amíg az hasznukra van, de semmi többet nem tesznek. Ezzel szemben, ha a bizalom élő és erős, akkor minden résztvevő érdekelté válik abban, hogy meggyőzze a többieket, a családtagokat, a péket, a henteset, hogy fogadják el ők is a helyi/közösségi pénzt, mert az a közösség és így az egyének javára van. Ekkor az elfogadó és használó helyek száma megsokszorozódik és a helyi/közösségi pénz forgása megnő, pozitív hatásait jól ki tudja fejteni.

A pénzhelyettesítőknek van egy másik tulajdonsága is, ami azonnal megmagyarázza, hogy miért is nem terjedtek el a világban. Ez abban mutatkozik meg, hogy egy pénzhelyettesítőt használó régió, vagy közösség gazdaságilag független lesz, és ez bizonyos döntéshozatali, vagy politikai függetlenséget is jelent. Erre a jelenségre először 1932-ben figyelt fel a politika, éppen az USA-ban. Egy amerikai professzor, Irving Fisher, aki a Yale Egyetem tanáráként a pénz forgalmi egyenletének megalkotójaként ismert, a wörgli példa nyomán hasonló rendszerek bevezetését szorgalmazta az USA-ban. Hatására igen gyorsan 400 amerikai város be is vezetett helyi pénzeket, melyek igen sikeresek voltak. Sőt, maga Rooseveltnél is tanácsadói is jónak tartották az ötletet.

Egy mozgalom is indult, mely egy országos szintű kibocsátást szorgalmazott és a politikusok 1933 februárjában helyi pénz törvénytervezeteket terjesztettek be a szenátus és a Képviselő ház elé. Az akkori pénzügyminiszter közben kikérte egy harvardi professzor véleményét erről az egész folyamatról, és az ő válasza döntően befolyásolta a helyi pénzek sorsát a világban. Azt mondta: az ötlet működőképes, de nagyon erős decentralizált döntéshozói

mechanizmussal járna. Erre Rooseveltnél azonnal megtiltotta mindenféle helyi pénz használatát és helyette meghirdette a gazdaság rendbe tételére hivatott New Deal-t, mely leginkább hatalmas központi irányítású projekteken alapuló terv volt. De a gazdaságot ez nem tudta rendbe tenni, és valójában a II. világháború volt az amerikai felemelkedés igazi oka.

Ez a folyamat Európában is lezajlott. Szinte az amerikai eseményekkel egy időben jelent meg Németországban a „wara” nevű helyi pénz és ennek a pénzhelyettesítőnek a kezdeti regionális elterjedése után egész Németországban elterjedt, oly annyira, hogy 1931-ben már 2000 vállalat bocsátott ki hasonló utalványt. 1931 novemberében a Német Központi Bank betiltotta a pénzkibocsátás kizárólagos jogára hivatkozva. Érdekes lenne feltenni a kérdést, hogy mi történt volna, ha a hatalom érdekei miatt nem állítja le a „wara” terjedését és hagyja az embereknek, hogy segítsenek magukon.

A folyamat pontosan ezzel a forgatókönyvvel megismétlődött Ausztriában is, ahol a Wörgl-i csoda nyomán több mint 200 másik közösség döntött úgy, hogy követik a példát. De a központi bank közbeszólt és leállította a kezdeményezéseket. A fellebbezések sora eljutott egészen a legfelsőbb bíróságig, de ott elutasították azt. Természetesen számos más helyi/közösségi pénz modellt bemutathatnánk, mert szinte mindegyik története azt igazolja, hogy ma már a helyi/közösségi pénzek bevezetése nem ütközik semmilyen jogi, pénzügyi, gazdasági akadályba, sőt néha még a politika is támogatja.

A szerző gépészmérnök, szociális vállalkozó, szervezetfejlesztési tanácsadó, és több vezetéselméleti könyv és cikk szerzője, a gazdasági és társadalmi folyamatok organikus szemléletének képviselője. www.menedzserkalauz.hu és www.kulturaliskreativok.cc